

CLASS - 4

Nagaland Heritage Studies

AO

STATE COUNCIL OF EDUCATIONAL RESEARCH & TRAINING (SCERT)
and STATE CENTRE OF NAGALAND LANGUAGES (SCNL), DSE

Nagaland Heritage Studies

CLASS - 4

STATE COUNCIL OF EDUCATIONAL RESEARCH & TRAINING (SCERT)
and **STATE CENTRE OF NAGALAND LANGUAGES (SCNL), DSE**

NAGALAND HERITAGE STUDIES | CLASS 4 - AO

Copyright © SCERT & SCNL, DSE 2018

Third Edition 2023

Illustrator: Arien, Tatsimu Trakha, Ruokuoselhou Miachieo

FOREWORD

The Nagaland Heritage Studies (NHS) is a series of 18 officially recognized Nagaland languages from classes 1 up to 8. These books aim to teach the Nagaland Languages using local culture and heritage as its content base and also promote cultural richness of every tribe and community. The introduction of the Nagaland Heritage Studies in the State's schools from 2018 was in consonance with the guidelines of the National Curriculum Framework (NCF) 2005. The Nagaland Heritage Studies textbooks revised edition covers the learning needs of the students which have added meaningful illustrations. The NHS textbooks are evolving to better language learning of Mother Tongue which is the core basis of one's identity, history and culture.

The State Council of Educational Research and Training & SCNL would like to express gratitude to Professor D. Koulie for his contributions.

We would also like to acknowledge the Department of Arts and Culture, DIPR, all Literature Boards, Tribal Hohos, and the individuals concerned for their contributions towards the development of Nagaland Heritage Studies Textbooks.

The Council & SCNL also wishes to extend its gratitude to Smt. Kevileno Angami, Commissioner & Secretary, Government of Nagaland, SCERT and School Education for sharing valuable suggestions towards improving/updating of Nagaland Heritage Studies textbooks.

Lastly, appreciation goes to SCERT and SCNL team members who have worked hard in completing the NHS textbooks revision on time.

Dated: Kohima the 7th of November 2022.

THAVASEELAN K
Principal Director (IAS)
School Education, Nagaland, Kohima

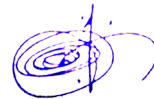
N.CHUMCHANBENI KIKON
Director,
SCERT, Nagaland, Kohima

OKILA

SCERT, Nagaland, Kohima ajanga, Nagaland nung aliba kin balala nübur ajak otsü, sobaliba aser libaliru zülua kaketrijusanger nem züngdaktsütsü telemtetba agir maparen inyaka aoba asoshi pelaba shisemer.

Department-i asüngdangba ama Class 1-5 tashi kaket (Manuscripts) zünga tang tamshidak Ao oshi zülumen (Spelling) nung temelenshitsü ajitetba tashi melenshitsüogo.

Kakettem nung kechisa zülua ali (Contents) itemji Department-i parnok mulungba zülü asünung yangi Ao Senden Literature Board shilem kecha mali.

(I. Temjen Tzüdir)

Secretary, ASLB

KETA ALIBATEM

Tapak

1. Meranga Inyakhaji Naga Nungur Khonang _____ 1
2. Merijang Aser Lakh Züngdangba _____ 5
3. Nagalima Nung Tenem Aser Ayongtem _____ 8
4. Tenüngsang Agütsüba _____ 13
5. Sopfünuo - Tar Nungur Otsü _____ 15
6. Naga Nungur Aluyimba _____ 19
7. Asen Meküta Aliba Shirurutem _____ 23
8. Yongsen Maparen _____ 27
9. Anüngdang Süiogo _____ 31
10. Arju _____ 33
11. Koya Aser Meimchir Na Otsü _____ 37

LESSON 1

Meranga Inyakbaji Naga Nunger Khonang

Tangazüksü Nükjidong:

1. Naga nungeri meranga inyakba khonang tajung indang angazüktettsü.
2. Mapa koma meranga inyaksü itemji angazüktettsü.
3. Naga nunger khonang tajungji koma wazüka ayutsü itemji metettsü.
4. Lesson nung aliba temela tasüngdangbatem langzütettsü.
5. Ananati o jembitepba ajanga jembishinü nung renlochtsü.
6. Ojang tasen angazüktettsü.

Asen Naga nunger sobaliba nung tejentiba aser khonang tulutibaji asen tetsütebou-i benschia aruba 'Mapa meranga inyakba' ya lir. British nunger aser tangar semdangsemertemi naga kin ya mapa meranga inyakba nüburtem ta züngshi. Naga nungertemi mapa meinyaki chiyungtsüji maaksü amai bilem. Asen tetsütebou-i ochishia aser meranga inyaka meraketa lia aru.

Asenoki asen temeküt nung nisung balalai mapa balala nung shilem agiba angutsü. Mapa koba meranga aser ochishia inyaker itemji asenoki akhümtsübu agütsütsüla. Meranga inyakba mapaji kanga tulu mesüra tila ta mali. Asenok nem nongloktsüba mapaji tulu tila ta mesüi meranga aser nendaka inyaktsüla.

Aseni inyaktettsüba mapa tangar dak meimlai asen sasa inyaktsüla. Asenoki pei ki aser temeküt merüka, atsü inyaka, pei auso, marok, süoshi yamala merüka ayutsü angazüktsüla. Asenoki asen tsürabur aser kiyongertema yaritsüla. Mapa inyakbaji kodanga asenoki aaka mebilemstsüla. Tanüa asenoki yimdam yimtsüngtem nung tambur tantsür azünga melei mapa meranga inyakba angur. Mapa tajung inyakbaji tatem nung teti khonang aser nüngsang angur. Anungji asenoki iba Naga nunger khonang tajung ya tushia aser angazüka benshitsüla.

Ojang ratet.

1. Tetsütebou – Otsüla oboula nungertem.
2. Sobaliba – Telok ka indang libaliru, soyapokya aser inyaksangshi.
3. Maaksü – Pei sasa aitsüa aaka bilemba koba agi na mesatemdaktsür.
4. Kin – Jaksübangsü, asoajen aser sentsü balala nung ajemdaker meimchir telemsa balala.
5. Meraketa – Tangari akhümtsübutüsüa aliba.

Teinyaktsü

A. Itemi langzüang.

1. Naga nunger sobaliba nung tejentiba aser khonang tulutibaji kechi?
2. Asenoki asen mapa koma inyaktsüla?
3. Nai inyaktettsüba mapa kechisa itemji kar züluang?
4. Akhidang Naga nungerji komala kin ta züngshi?
5. Akhidang kechi asüba agi maaksü amai bilem?

B. Shitak asü tai züluang.

1. Asenoki mapa nendaka temulung agüja inyaktsüla.
2. Asenoki mapa inyaktsü aaktsüla.
3. Asenoki Naga nunger khonang tajung ya benshitsüla.
4. Ochishia inyakba mapaji kanga tulu mesüra kanga tila ta mali?
5. Asenoki asen tsürabur aser kiyongertem meyaritsüla.

C. Teinyaktsü.

Class nung tanurtemji telok balala küma lemsajang aser kenü kar kenü kar ta class taktang oka meyudakjang, menden, kichiba aser school ki temeküt merükdakjang.

D. Noksaji repranga ne tembar den noksa nungji kechisa inyaka angur itemji jembitepang.

Tatishitsü:

- Na : Naia tetsürtem khu bener kongi aor amai bilemer?
- Tembar : Ni bilem nung parnok alui aor.

2

3

4

5

6

LESSON 2

Merijang Aser Lakh Züngdangba

Tangazüchtsü Nükjidong:

1. Merijang aser lakh züngdangba tenüng ner oshi nung angazüktettsü.
2. Merijang aser lakh züngdangba tenüng ner oshi nung anogo shia jembitettsü aser ongko inyaktettsü.
3. English oshi nungi ner oshi agi züngdangba tenüng "merijang, lakh" meyipzüktettsü.
4. Jembiba aser züluba nung tesayuba shitak angateta anidaktettsü.

English nung, züngdangba tenüng 1000 dang "one thousand" ta ajar aser asen oshi nung iba dang "merijang ka" ta ajar.

Tsünglanglen agüja aliba tatishitsüji reprangang.

1000	=	Merijang ka
2000	=	Merijang ana
3000	=	Merijang asem
4000	=	Merijang pezü
5000	=	Merijang pungu
6000	=	Merijang trok
7000	=	Merijang tenet
8000	=	Merijang ti
9000	=	Merijang tuko
10,000	=	Merijang ter
20,000	=	Merijang metsü
30,000	=	Merijang semer
40,000	=	Merijang lir
50,000	=	Merijang tenem
60,000	=	Merijang roker
70,000	=	Merijang neter
80,000	=	Merijang tir
90,000	=	Merijang tukor

Iba sülen, lakh ka arur (ibaji 1,00,000). Asen oshi nunga iba tenüng kasa "lakh" dang English nung amshiba ama amshir.

Teinyaktsü

A. Züngdangba tenüngtem züluang:

1. 1500 = _____
2. 2000 = _____
3. 4005 = _____
4. 9990 = _____
5. 9,00,000 = _____

B. Ner oshi nung item orentem meyipzükang:

1. John has five thousand rupees. He bought a mobile phone with three thousand two hundred. Now he has only one thousand eight hundred left.
2. There are nine thousand marbles in the box. Mary added two thousand more marbles into the box. Now the box has eleven thousand marbles in it.

C. Teküboklen agüja alibaji tapet shima sentaktepang.

A	B
Züngdangba	Züngdangba tenüngtem
20,00,000	Lakh asem, merijang tenem
40,000	Merijang tenet, noklang pungu, roker asem
1020	Lakh metsü
10,000	Merijang lir
3,50,000	Merijang ka sür metsü
7563	Merijang ter

D. Item tasüngdangbatem langzüang.

1. Na asoba küm shiang.

2. Na mezüing schooli aoba küm shiang.

3. Taküm küm tenüing shiang.

4. Taruba küm tenüing shiang.

E. Medemer ka shimang aser item orentem ya ola adoka jembitepbang.

1. Merijang semer nung merijang metsü enokra merijang tenem.
2. Tetsür merijang ana aser tebur merijang ana school nung tenüing zülüoka lir.
3. Merijang tenem nung merijang tenem enokra lakh ka.
4. Luchii 2019 küm COVID wara tenzük.

F. Ola adoka item orentem zügang aser telangzüba shitak zülüang.

1. Mt. Japfü ya 3048 meters aser Mt. Saramati ya 3840 meters. Koba tenem talangba?
2. Dikhu ayong ya 160 km aser Dhansiri ayong ya 352 km. Koba ayong talangba?
3. Kohima nungi Delhi tashi lenmang tetsüingda 2255.3 km aser Kohima nungi Mon tashiji 327 km. Koba tepila talangba?

LESSON 3

Nagalima Nung Tenem Aser Ayongtem

Tangazüksü Nükjidong:

1. Lessonji junga angateta züngtettsü.
2. Ojang tasen angazüksü aser itemji ne sasa oren nung amshitetsü.
3. Telok nung jembitepa aser ananati inyakba nung shilem agiba ajanga jembishinü renloktsü.
4. Jembiba aser züluba nung tetuyuba shitak angateta anidaktetsü.
5. Nagalima nung tongtimbang ayongtem aser tenemtem metettsü.
6. O jembitepba nung temulung agüja shilem agiba ajanga jembishinü nung renloktsü.
7. Lesson nungi tasüngdangbatem angateta langzütetsü.

Narola Wokha-i la teko semdangi ao. La ngua teko Merenba, tenü Asenla aser tena chir Moaba nunger kanga pelaa liasü. La aruba tenüng nung parnok Doyang ayongi chiyunga kazüi aotsü lemtet.

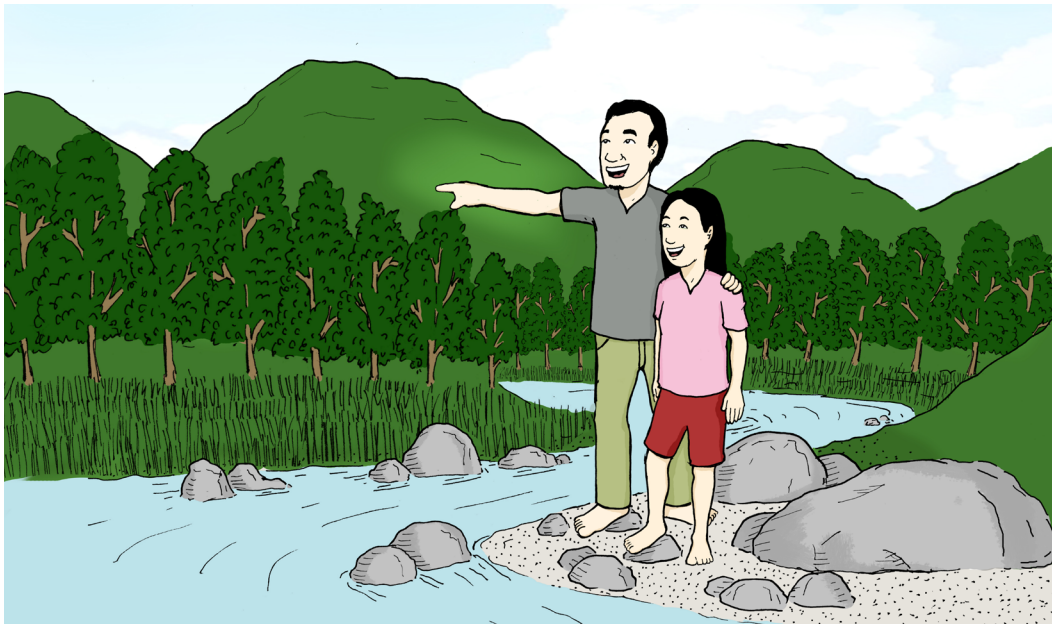
Chiyunga kazüdak

Narolai ayong kanga meimer. Anungji la ayongküm len jagi asema or tzü nung tetsüng ajemshia kazü. Lai teko dang "iba ayong ya kanga talang asü?" ta asüngdang. Hau, iba ayong ya Nagaland nung talangtiba, saka ano Nagaland nung tanga ayongtem aika lir. Tongtimbang kaji Dikhu ayong, iba ya Mokokchung aser Longleng districts tsüngda ayimer. Ano Dhansiri ayonga lir, koba nai Dimapur nung angur. Ano Tizu ayong koba Zunheboto aser Phek districts len ayimer.

Oh, ano tanga ayonga ka lir ibaji Mokokchung nung Milak ayong. Zungki jia ayong ka lir ibaji Noklak, Shamator aser Kiphire len ayimer.

Narola kanga süngmang kechiyong lai lar lima nung item kechisarena alibaji memeteti liasü. Anungji, lai teko dang “Wokha nung ano tanga tongtibang tesemtem lira ni yangi arua alidang reprangi odi ta asüngdang. Tekoi ashi, ‘Mount Tiyi’ ta sür tenem ka lir, asenok iba jagi atutsü saka nena kanga bilemtsü kechiyong iba jagi atutsü kanga tasak. Anungji kadang nena tera tain kümdir idangjiang aotsü sentong yangludi. Wokha nung iba tenem kolak ya talangtiba aser tongtibangtiba lir. Tar nunger otsü aika nung iba tenem indang otsütem jembir”.

Ano pai ashi, “Naro nai-a Nagaland nung tenem kolak talangtibaji meteter na?” Ni meteta lir oko, ibaji Kiphire nung Mount Saramati, iba ya 3840 meters ta ni G.K class nung angazükogo. Süra tenem kolak talangtiba rongnung tanabubaji kechi ta tekoi asüngdang. Lai tatsüka bilemdanger “Mt. Japfü” ta ashi. Masü, tenem kolak talangtiba rongnung tanabubaji Mt. Mollen, iba ya 3066 meters talang Meluri-Phek district nung lir. Iba sülenang tasembuba nung Mt. Japfü, ibaji Kohima nung lir. Mount Pauna ji pezübuba iba ya Peren district nung lir. Aser tatem nungang asenok indang Mt. Tiyi lir.

“Oh! Asenok Nagaland nunga tenem talang aika lir,” ta Narolai ashi. Idangji tenü Asenlai parnok dang chiyungtsüba arung ta ajaba angashia parnok aritepa chiyungi aodang Narolai teko dang “tanü nai asen lima nung aliba tapu aika meteta angazükdaktsü nung kanga pelar ta ashi”.

Ojang aser tetezütem angazükang:

1. Süngmang - Bangka, ratamata.
2. Tain - Teintet, atura.
3. Sentong - Tasa, asameyang.
4. Tesem - Meta, ibali.
5. Aritep - Kara, ilong.

Teinyaktsü

A. Item tenemtem ya district denji tapet shima sentaktepang.

Tenem	District
Mollen	Kohima
Saramati	Phek
Tiyi	Wokha
Pauna	Kiphire
Japfü	Peren

B. Lessonji zügang aser tazüing alidakji süngdakjang.

1. Nagaland nung ayong talangtibaji _____.
2. _____ ayongji Zunheboto aser Phek len ayimer.
3. Dhansiri ayong _____ len ayimer.
4. Nagaland nung tenem talangtibaji Mt. Saramati ya _____ meters talang lir.
5. _____ ya Nagaland nung tenem talangtiba rongnung tanabuba lir.

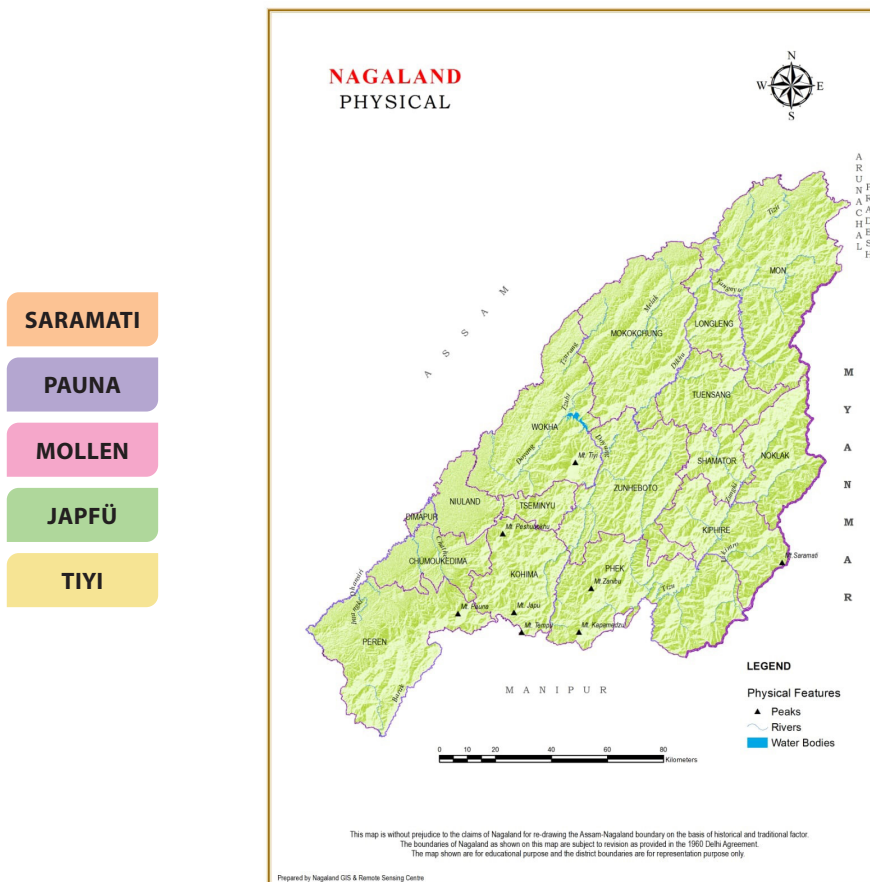
C. Item tasüngdangbatem langzüang

1. Ner yimtsüing mesüra jila nung aliba ayong ka tenüing shiang?
2. Ner yimtsüing mesüra jila nung aliba tenem ka tenüing shiang?

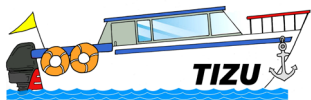
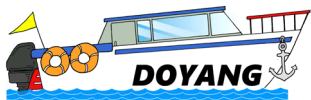
D. Amenlar kibong chiyunga kazütsü ayongi ao. Lar kibong koma chiyunga kazü itemji metettsü atema meyoktepa aliba orentem tatongi shimteta züluang.

1. Tebui pa indang gari nung parnok meinoktsü.
2. Ayongküm nung parnoki pakti lema ayu.
3. Saka parnok shianga iba manung mamen.
4. Parnok süoshi temelentsü aser aitoksü enok.
5. Tanurtemi parnok khu renem.
6. Lai lar chirnurtem saakdaksür tejak meya, süngo ajemtsü ashi.
7. Parnok ajak ayong nungji asaya kazü.
8. Tetsü-i anepdang yakta saaker chiyungtsü renem.
9. Kidang nungi mapusodang tetsü- i nenok ajak tzü pongdang yangkhu nung enoker meinok ta asüngdang.

E. Nagaland Map nung item tenem kolaktem koba district nungsa ali, iba tamaitüsü (Δ) enokjang.

F. Tatishitsü agi na rong ka nung mener item ayongtemi ao nung, koba tesemtem nai ajangtsü.

G. Telok den menang aser chiyunga kazüi aotsü ner telok den sentong yangluang. Koleni aotsü, kechisa abentsü aser kechisa inyaktsü jembitepang. Nenok indang sentongji ner class purtem dang shiang.

LESSON 4

Tenüngsang Agütsüba

Tangazüksü Nükjidong :

1. Olasü shitak nung sangroji züngtettsü.
2. Sangro jagi kechi shinür shitak angateta jembitsü aser zülutsü.
3. Azüngtsü aser zülutsü teinyaktsütem agüja alibaji angazüktettsü.
4. Sangro ojangtem angazüksü.
5. Jembiba aser züluba nung tetuyuba shitak angateta anidaktettsü.

Kü tekai jembidakjang
Aser tepela nung mungdakjang
Taküm lima
Sayatonya indang.

Kü tekai taküm yudakjang
Teratem kobai
Kü libaliruren
Tagütsüba lima dak alima yutsür

Kü tekai shidakjang
Temoatsübatem indang
Koba temulung lemtetba alimai
Talenba kecha makai agütsür.

Jungmayangla Longkumer

Ojang ratet.

1. Tenünsang	- Tetushi agütsüba.
2. Tesüngmangtsü	- Süngmangba, aoksa.
3. Talenba	- Mesütepba, alentepba, tesoitba.
4. Libaren	- Tsürabur nungi amangtepa aruba rongsen, libaliru yimya.
5. Tenla	- Angati agütsüba.
6. Masadangtet	- Tatakzük makai agütsüba mesüra meimba.

Teinyaktsü

A. Sangroji lokti/ ananati aser kija nem züngdakjang.

B. “Tenünsang Agütsüba” indang nükjidong sangro nungi oren kar agiteta züluang.

Kabo inyaktsüa lir - “Kü tekai jembidakjang
Aser tepela nung mungdakjang.....”

C. Olasü kasa agi tembangba dang rhyming ojang ta ajar.

Tatishitsü : Shilem - Talem
Yimti - Jenti
Shitak - Kotak

Ne sasa item rhyming ojangtem ya züluang.

1. Senmang -
2. Jembidakjang -
3. Taküm -

D. Tasüngdangbatem langzüang.

1. “Tenünsang Agütsüba” sangro zülur jagi kechi tenünsang indang shinür?
2. Sangro zülur jagi kechi taküm yujang ta shinür?
3. Sangro zülur jagi kechi temoatsübatem indang shinür?

LESSON 5

Sopfünuo (Tar Nunger Otsü)

Tangazüksü Nükjidong :

1. Lessonji shitak angateta züngtetsü.
2. Ojang tasen angazüksü aser itemji amshia oren yanglutetsü.
3. Anana mesüra telok lemsar otsüji rasaa lemsatepdakjang.
4. Tar nunger Sopfünuo otsü indang angazüksü.
5. Otsü nung ajemdaker tasüngdangbatemji langzütetsü.
6. Jembiba aser züluba nung tetuyuba shitak angeteta anidaktetsü.

Sopfünuo ya tetsür ka Rüsoma yimtsüng nungi shiba Mao nunger ka den kibong aküm aser Mao yimtak oagi ali. La kibong kümlibo tebubai kanga junga anepalua aru aser tanur a ka moatsü. Ajisüka tebubai tetsür tasen ka angu nung tebubai Sopfünuoji par yimtsüangi oang ta aonung ka meintok.

Kodang tebubai la meindok, lai lenmang nung samatsü aser keyi ajurutsü tsübu, aser tebubai yimtsüng toktsür oang ta ashiba o jagi la mulung kanga yiru. Lai la rongdong nung tanurji apung, aser milenpong ka amer iba tesangwa nungji ao. Sopfünuo tebubai tenemji ajangdanga tesangwaji mungui maküm tashi la ajia liasü.

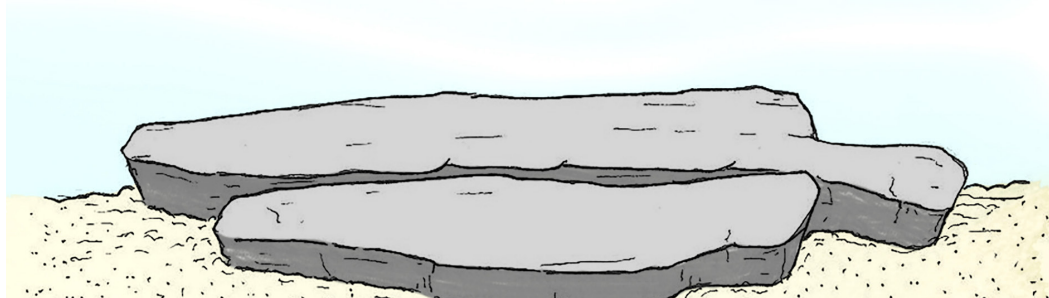

Lenmang nungji lai timtem ka ajuru, kong la milen to rungtem aser sepatok. La aser lar tanur tenaprongla iba tesem nungji asü. Tesümgangtsüka kong tena asü iba tesem nungji tena temang jagi lung kümatok. Sopfünuoi bener aruba au ajok nungji süngsem adoka meyi saka tesümgangtsü kaji lai amba ajokji tsünglang leni meyia alu saka au tangajibo tanga au ama meyia atu.

Sopfünuo tsürabur mesüra la tebubai iba tatalokbaji memetet. Mapang talangka la nungi osang kecha mangashiba agi, Sopfünuo tsüraburi la bushia la tebubar yimtsüngi ao. Sopfünuo aser lar chirji tebubar kidang nungi jena or mapang talangka ogo ta angashia lar tsürabur kanga süngmang aser ano la kinungbujia tetsür tasen agir liasü. Kodang Sopfünuo

kinungertemi la aser lar chir bushitsü apuso, parnoki lung ana nisung mesüka angu. Iba tesemji la tebubai milen sangwa tatembangba anguba tesemji liasü. Iba lung jagi tain ka aser tanur ka mesüka liasü. Parnoki iba lung ya Sopfünuo aser lar chir shitak asütsü ta bilema tembang.

Sopfünuo kinungertemi osang agütsübaji angashia, Rüsoma yimertem jagi lungji bener arua par yimtsüng nung ayutsü lemtet. Kodang parnoki lungji ajongkettsü tenzük, yipru tulu aru. Iba tatalokba tamaitüsü yimertem jagi angateta lung tulubaji ajongkettsü merang, saka lungji arakzütsü mokoki liasü. Kodang parnoki lung anaji külemi alentep parnok kecha timtem balaka magidang lungji par yimtsüng tonga bener aru aser tanga iba lungji par yimtsüng nung lir.

Ojang ratet.

1. Tesümgangtsü – Süngmang, aoksa.
2. Kibong – Jalajabaso aser tebu o tetsü na külemi aliba.
3. Kinunger – Adianu, ayanutem.
4. Meintok – Aritok.
5. Anepalu – Kati ka yaritepa.
6. Milenpong – Süng/au tepong ka nung mi jangrua tesangwa agiba.

Teinyaktsü

A. Item tasüngdangbatem langzüang.

1. Sopfünuo ya shiba?
2. Sopfünuoi lar yimtsüngi meyipa aotsü mulungtet?
3. Sopfünuo aser lar chir na yimdaki meyipa aodang kechi atalok?
4. Sopfünuo tsüraburi la aser lar chir bushidang parnokki kechi angu?
5. Rüsoma yimertemi kechi koma sür lung anaji par yimtsüngi bener aru?

B. Item ojangtem ya amshia tazüng alibaji süngdakjang.

Meintok	Anepalua	Milenpong	Tesümgangtsü	Süngsem	Kinungertemi
---------	----------	-----------	--------------	---------	--------------

1. Sopfünuo tebubai aonung ka _____.
2. Kibong kümlibo tebubai laji kanga _____ liasü.
3. _____ la aser lar chir bushitsü apuso
4. Au nungji _____ adoka meyi.
5. _____ ka tena temangji lung aküm.
6. _____ nungji mi sepatok.

C. Ner class nung tar nunger otsü shitepba anogo ka ayongzü kang aser tesayur teyari ajanga tanurtem telok telok kümdakjang. Telok shia nem item otsüji züngdakjang.

D. Tesayuri agüja aliba ojangtem ola adoka azügdang tanurtemi pai angashiba ojangtem nungji longbanga yujang.

Rüsoma	Mao	Au
Rongdong	Tesangra	Süngsem
Tesümgangtsü	Ajongket	Yimertem
Lung	Tebubai	Alentep

- E. Teküboklen süngden nung agüja aliba temji amshia asenoki tar nunger otsü tanaben lephsia ashitsü angazükti. Sopfünuo indang otsü nungi ojangtem amshia ne sasa telangzübatem Column B nungji züluang. Tanga otsü tem nungia enoktsü akok.

A	B
<u>Nisung ka</u> Shibai tongti shilem agir?	
<u>Nüngdak</u> Shilem agir jagi kechi nüngdaker?	
<u>Saka</u> Tebilemtsüji kechi?	
<u>Anungji</u> Tebilemtsüji koma koktet?	
<u>Süra</u> Tatem nung kechi atalok?	

LESSON 6

Naga Nunger Aluyimba

Tangazüksü Nükjidadong:

1. Lessonji junga angateta züngtettsü.
2. Ojang tasen angazüksü aser itemji ne sasa orentem nung amshitetsü.
3. Jembiba aser züluba nung tetuyuba shitak angateta anidaktetsü.
4. O jembitepba nung shilem tajung agia lesson indang jembitettsü.
5. Naga nungeri kechisa tsünür itemji metettsü.
6. Tzülu aser tekonglu ayimba indang metettsü.
7. Yimtsüng nung aluyimertemi asen nem inyaktetsüba mapa tajung indang tenünsang agütsütetsü.
8. Aluyimba nung temulung agütsütsü angazüksü.

Naga lima talisa yimtsüngtem nung tongtibangsüa inyakba mapaji aluyimba ya lir. Iba tesem nung tongtiban chiyungtsüji jang lir. Aluyimtsü asoshi ali shilem 70% shi nung tsük ayimer. Tsüklu ayimba inyakyim tapu ana lir. Itemji tzülu aser tekonglu.

Tzülu

Iba aluyimba nung, tsünüsempongtsütem tekong tenem nung ali tasa jenjangmong amai taktang balala ka madak ka ta tarensena yanglur. Nagaland nung teimbaka tenemtsüng kong nungi tzü mesütsü lenmang temela lir iba nungji nai tzülu angutsü. Anasa aliba ayong nungi tzü agi sentakteptsür. Lishi agi ali taktang shia nungji atsü

amai yanglur tzüji ali taktang ka nungi kati yimdaktsür. Anasa aliba tzülu ajak nung yamaji inyaker, kodang tzüji menügdaklir tanaben iba tzüji ayong mesüra tangaleni mesütoker.

Tsük adokba tashi nung dang tzü nügdaker. Tsük maro tsüngda alu nung jagi tzüji agiena atar aser aluji takong kümdaktsür külenang tsükji arur. Iba ama aluyimba inyakyim nung tsük dang tsünür aser tsükji October- November tashi nung aror. Angami aser Chakhesang kintemi iba amala tzülu ayimer.

Tekonglu

Tekonglu ta asüba ya tanga nüngja nung 'puok' mesüra 'kümshia melena ayimba' ta ajar. Iba aluyimba inyakyim ya ali tasazük ka nung süngdonglidongtem ajak leptoka runger külenang ayimer. Tzünglu aruba mapang ali punger maotsü atema süng agi ali nung teptanga ayur. Moapuji merükteter külen March aser April ita nung metsü proker. Idaki tongtibangsa alu ayimbaji tsük lir saka tanga tsünüsempongtsü aika iba alu nung tesem balala len tsünür. Tsük, menti, züngi, mersü, mapu, azüngken item amala tekonglu nung tsünür. Iba aluyimba inyakyim nung aluyimeri iba aluji küm 2 mesüra 3 yimer toktsür aser ali temo aliba lu tasen bushia, pai tanaben mezüng alu achidang inyakba puok ta asüba amato tenzüka inyaker.

Ojang ratet:

1. Inyakyim – Mapa balala tim teinyaktsülen.
2. Teptang – Nokdang, teptang.
3. Nüngja – Tenüng.
4. Tasazük – Temeküztük, tasadangba.
5. Mesür – Anir aruba, bener aruba.

Teinyaktsü

A. Orentemji zügang aser teküboklen agüja aliba süngden nungji shitak enokang.

1. Ali taktang yanglur tzü agi sünga aliba nung tsük tsünür.
2. Tsük anasa mapu aser menti tsünür.
3. Aluyimba ya tzü mesür aruba lenmang dak tuluba keta lir.
4. Iba alu ya runger külenang metsütem proker.
5. Aluyimeri iba alu ya küm ishika yimer toktsür.
6. Iba aluyimba nung tsük dang tsünür.
7. Iba aluyimba inyakyim nung temeyoktep tsünüsempongtsütem tsünür.
8. Lishi agi atsü ama yanglur tzüji ali taktang shia yimdaktsür.

Tzülu	Tekonglu

B. Tembar ka den menang. Nena rongnung kati tekonglu ayimer amai sayuang aser kati tzülu ayimer amai sayuang. Nena kati ka den aluyimba indang jembitepang. Nena jembizüker külen, pei pei mener ne tembari kechisa ashi itemji bilemtettsü merangang aser itemji teküboklen züluang.

Tembar tenüng : _____

C. Item tasüngdangbatem langzüang

1. Ner tesem nung komala aluyimbatemsa inyaker?
2. Ner tesem nung kechi tsünüsempongtsütemsa tsünür?
3. Kodang na tain kümdir, nai aluyimba mapa shimtsü asü? Ne telangzübaji hai asü mah, iba tetezü rasaa shiang.
4. Tzülu nung inyakba tapu ana züluang.
5. Tekonglu nung inyakba tapu ana züluang.

D. Ner yimtsüng nung komala aluyimbatemsa inyaker noksa ka yangluang.

E. Telok balala lemsar, Naga nunger kin mashi kati aluyimba mapang atenba ken ka angazükang. Tesayur aser medemertem tsüngdang item kenji tenang.

LESSON 7

Asen Meküta Aliba Shirurutem

Tangazüksü Nükjidong:

1. Ner oshi nung kiset shiruru aser arem shiruru tenüngtem angazüksü.
2. Lesson ji shitak angateta züngtettsü.
3. Ojang tasen angazüksü aser itemji amshia oren shitak yanglutettsü.
4. Azüngtsü aser zülutsü teinyaksütem agüja alibaji angazüktettsü.
5. Lesson nung ajemdaker ne sasa oren medentepa zülutettsü.
6. Lesson nung ajemdaker class taktang nung shilem agitettsü.
7. Ner tesem nung aliba kiset shiruru aser arem shiruru indang angatettsü.
8. Arem shiruru wazüka ayutsü asoshi tangatetba nung jangratsü aser renloktü.

Shiluba alu ka nung alir. Anepdang shia an akongba agi pa mesor. Par tanüi soruchiokdak pa agizüker. Sünge jemer pai par shirurutem semdang. Par azüi teti pa sülen anidaker. Azü jagi kiburi nashi, jang aser napong nem monü agütsüba angur. Pa kibur ngur yaseta aliba ak jagi ngok! ngok! ta asar. Tzübu nungji batak teloktemji tzü awar. Shilubai yashi atsü nung azüngken zünga ayubaji an-i sotokba agi pai atsüki nungi anji aritok.

Tanü pa aremlen jagi sü nem metsü agütsütsü ao. Ita nung iba mapang nungji dang pai par sütemji angur. Kidang metsüba kiset shiruru ama masü, süji arem nung alitsüsa akümer, anungji arem süngolio chia pa taküm alir. Iba jagi süji nisungi metsüba arem shiruru ta ajar. Mesü aser Shiotemji khen khen dang angur. Shiti aser keyitemji arem min nung alir. Kodang alu nung menti tashi kümdir Shilubar kibongi shirem mita atar. Shiremi menti chitsütsü kanga sapur aser khen khenbo Shirem jagi menti luji raksatsüba aluyimertemi angur. Ammang sangwa tsüngda mapang nung arem anasa nungjagi Shirong aser Tsünü arongba angashir.

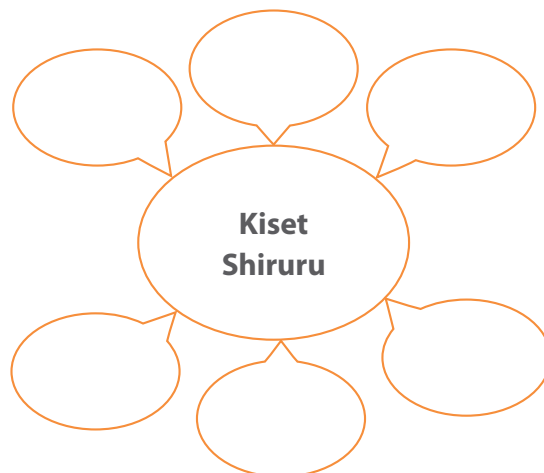
Shilubar tsürabur nungi shirshitsü aser sang ayutsüji par taküm yimya nung liasü, saka tang ibaji yimtsüng nung taintemi noktangatok. Iba ozüngji parnok meküta arem shiruru wazüka aser kümzüka ayutsü mechi nung liasü. Parnoki parnok chirnur aser semchisemnurtem asoshi alima senmang wazüka yutsütsü mechi iba ozüngji yanglu.

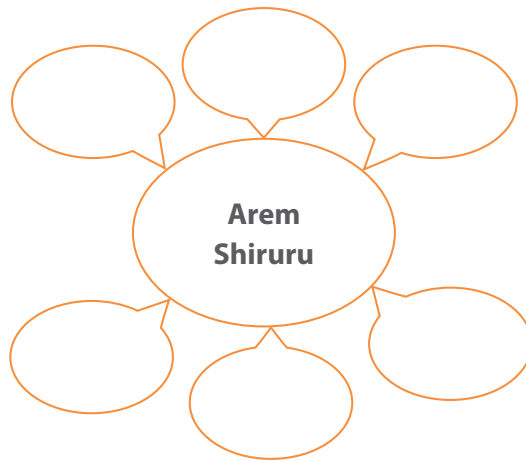
Ojang ratet:

1. Akongba	- An/ ozü sangnu-i asaba.
2. Yaseta	- Tebok tazüng, ayaba.
3. Kiset shiruru	- Kidang metsüba shiruru.
4. Sang	- Shiruru apuba oset.
5. Wazüka	- Kümzüka ayuba.

Teinyaktsü

A. Tenüng shitak amshia tazüng alibaji süngdakjang:

B. Tesayuri oren ka nungi ka ta azüngdang angang aser shitak asü tai züluang.

1. An tepongi anepdang akonger. _____
2. Aki ngok! ngok! ta asa-a Shiluba agizüker. _____
3. Napongji metsü agi mesür. _____
4. Süji arem nung alir. _____
5. Shititemji arem min nung dang angur. _____
6. Shiluba jangrabaji shirshitsü aser sang ayutsü dang liasü. _____

C. Lesson nungi ojangtem agiteta tazüing alibatem süngdakjang.

1. Ali nung chiyungtsü bushiba. _____
2. Aki asaba. _____
3. Mapang shia Sü nem agütsüba _____
4. Nisung mesüra langka kar ajitsü aoba. _____
5. Tepo agi tashi agi anguba aser mejakba. _____
6. Tepsettsü asoshi langka bushiba. _____
7. Tzü nung pongdaka senzüba. _____
8. Chiyungtsü tashi kümer bendentsü aser leptoktsü _____

D. Orenji tapet o agi süngdakjang.

1. Kenü Shilubai _____.
2. Anepdang shia Shiluba saakdaksür _____.
3. Pa aremi aobaji _____
_____.
4. Alu yimertemi mapang shia _____.
5. Soruchiokdak nungji _____.

E. Item tasüngdangbatem langzüang.

1. Kechiba süji nisungi metsüba arem shiruru ta ajar?
2. Kechiba Shilubar kibongi shiremtem mita atar?
3. Shilubar alu nung anguba shirurutem tenüng shiang?
4. Kechiba shikaritsü noktanger nai bilemba kuli asem züluang.

LESSON 8

Yongsen Maparen

Tangazüksü Nükjidong:

1. Lesson nung aliba noksatemji junga ajioka jembitettsü.
2. Telok, ananati mesüra class nung shilem agia onük nung alibatem lemsateptettsü.
3. Yongsen mapatem indang tali jangja metettsü.
4. Tesem aser osettem rasaa shitettsü.
5. Parnoki anguba yongsen mapatem koma amshir itemji metettsü.
6. Lesson nung aliba noksatem repranga pei sasa tezülubatem tatsütsü zülutettsü.
7. Jembiba as er züluba nung tetuyuba ama anidaktettsü.
8. Ojang tasen angazüka orentem nung amshitettsü.
9. Au jenjang, tajangzük agütsüba aser tzü mopung memelentsüba indang angazüksü.

Tesayurtem atema temetettsü:

1. Kaketshirtem dang rasaa mashidang tamasa noksaji sayuang aser parnok dang noksaji ajioka ayutsü shiang, kechi osettemsa parnoki angur aser itemji kechi nungsa amshir item amalatem asüngdangang. Kong angur aser koma amshir itemji rasaa shiang.
2. Noksa nung anguba nungi iba indang jembiteptsü/ zülutsü mesüra sayuba nungjagi nüngja agizüksü asüngdangang. Tatishitsü: Parnoki meteta aliba yongsen mapa indang nüngja shidakjang aser ibaji koda yanglur rasaa shidakjang, au jenjang angazükang- talang, talubosa angur aser tzü mopung memelentsür amalatem.
3. Kisüng mesüra telok nem mapa inyaktsü nünglokjang. Tamasa parnoki ajak mebushtet tashi "telangzüba" tagütsü. Tatishitsü: nai kechiba yamaji bilemer? Kaketshir ajak indang telangzübaji angadangang (tiyazü telangzüba kisüngji masü) aser parnoki bilembaji rasaa shidakjang, iba ajanga kaketshirtem bilemdangtsü atema tim yimya süpadakjang. Parnoki metetnüba tali jangratsü atema tabi agi shitangba temjia agizükang.
4. Tongtibang telemsatem shimtetang aser ibaji class agiba mapang sayuang, akok tashi tapet tebilembatem aika bendena sayuang.

Teinyaktsü

A. Noksaji junga ajiokang aser langzüang :

1. Kaketshirtem shishidak kati ao. Iba ya komala shishidak?
2. Asenok Naga nungeri amshiba yongsen mapa tapu aika iba shishidak telung nungji lir. Nai metetba tenüng kar shitettsü asü?
3. Ner kin-i kechisa amshir itemji jangjang.
4. Tatishitsü agi na item kaketshirtem den shishidakji tena ali asüa nai-a kechisa alila? Kechiba?

B. Telok nung menang. Noksa nung aliba tapu ka shimtetang aser iba tenüngji ne tembar dang teshi. Ne tembar dang nai kechi shimtet aji pa nem oren nung shidakjang.

----- a na?

Tatishitsü:

Marok a na?

Telok nung nisung ajaki shilem agia parnoki shimtetba oset tapu balalaji telok nung züngsem tangar kar nem aji kechi shidakjang.

C. Noksaji reprangang aser item ya asenoki kechi inyakdang amshir.

1.

2.

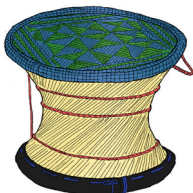
3.

4.

5.

D. Asenok Naga nungeri au ya maparen tapu aika nung amshir. Ner ki aser temeküt ajak nung noksa yanglur, lesson nung sayua aliba dak alaka ano tanga kechi nungsa asenoki au amshir, itemji teküboklen tazüng aliba nungji züluang.

E. Au ya süng dang nungi jenjang tajemba. Iba ya kanga karaa ainer aser talubosa angur. Iba yagi akhüm agütsür aser mopunga merüka kümdaktsür. Iba ya ali nung shizüka aor anungji iba yagi alima meraksatsür. Saka plastic yabo jenjang tasak aser shizüka maor, iba yagi alima menendaktsür aser raksatsür. Ne taküm nung anogo shia plastic osettem mamshii au agi yangluba osettem nai koma amshitsü item lenmang kar bilemdanga züluang.

Plastic	Au
1. Chisang	1. Au chisang
2.	2.
3.	3.
4.	4.
5.	5.
6.	6.

F. Au agi yangluba oset tapu ka yangluang. Nai iba oset yangludang tain tashir ka indang teyari agia yanglutsü akok.

G. Telok teinyaktsü:

Class nung tanurtem telok tilala lemsajang. Tsürabur mesüra tain kar shirnoki etsük yanglu shia lir parnokji jaoka kaketshirtem dang etsük koma yanglur itemji sayudakjang aser parnok kaketshir telok balala shia nem ibaji inyaktsü agüjang.

LESSON 9

Anüngdang Süiogo

Tangazüksü Nükjidong:

1. Olasü shitak nung sangroji züngtettsü.
2. Sangro jagi kechi shinür shitak angateta jembitsü aser zülutsü angazüksü.
3. Azüngtsü aser zülutsü teinyaktsütem agüja alibaji angazüksü.
4. Sangro ojangtem angazüksü.
5. Jembiba aser züluba nung tetuyuba shitak angateta anidaktettsü.

Anüngdang süiogo; joko anü luogo,
Anüng nung petinutem adoker,
Rem lanu manung azüngtzü laogo,
Aser lahem yimzüteper.

Nashi, napong, ak, san mejangogo,
Mopung temokong ondagi,
Ozütem ajak tesepe iogo,
Arem süngjema kümogo.

Ammangji aruaka ni metsübur,
Kechiyong Tsüngrem kü den lir,
Anüngdang ama ni metsübur,
Ammang piyong pai nuka lir.

T. Penzü

Ojang ratet:

1. Azüngtzü	– Anepongi süngoliotem nung tzü keta aliba.
2. Anü	– Asenok nem tesangwa aser talem agütsüba.
3. Petinu	– Aonung tesangwa agütsüba.
4. Lah	– Aonung yimzüba shiruru.
5. Ammag	– Aonung.
6. Rem lanu	– Ai.

Teinyaktsü

A. Sangroji teloki/ ananati aser kijai zügang.

B. Asüa aliba rhyming ojangtemji amshia nai orentemji tembanga inyaktettsü asü. (Kabo inyaktsüa lir)

Tatishitsü: Anügdang süiogo; joko anü luogo (luogo/ adoker).

1. Asenoki tangar taitem **angur** saka asen taibo _____ (mangur/ memeteter).
2. Ozütem ajak tesepe **logo** arem süngjema _____ (kümdagi/ kümogo).
3. Mopung temokong **ondagi** alima süngjema _____ (akümer/ kümdagi).
4. Tiyazü kuli agi nisung **menener** saka ochi kuli agi nisung ____ (memenener/jashir).
5. **Lozü** ya _____ achir (tamen/tazü).

C. Shiruru aser parnok olasü denji medentepang.

A	B
1. Nashi	Bleat
2. Napong	Screech
3. Ak	Moo
4. San	Ngok
5. Ozü	Baa
6. Lah	Chirp

D. Item tasügdangbatem langzüang.

1. Ammag aruaka kechiba Sangro zülur jagi metsübur ta ashir?
2. Koba tamaittsütem ajangasa ammag arur ta meteter?

LESSON 10

Arju

Tangazüksü Nükjidong:

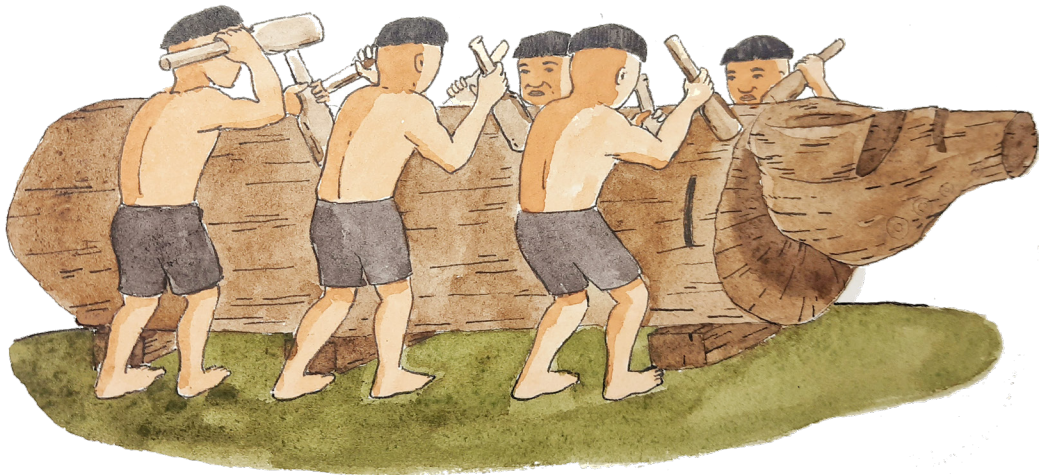
1. Arjuji kechi aji angazüksü.
2. Arjuji nükjidong balala nung amshiba indang angazüksü.
3. Akhi mapang nung Arjuji lanurtem dang sayubentsü agütsüba tongtiband tesem ka ta angazüksü.
4. Ojang tasen angazüktettsü aser ibaji amshia oren ne sasa yanglutettsü.
5. Lessonji angateta züngtettsü aser tasüngdangbatemji shitak langzütettsü.
6. Lessonji olasü shitak adoka züngtettsü.

Arju ya akhidang nungi asangur mejangdak ki tulu ka liasü. Khen mapang kabo asen Naga nungertem asoshi iba ki ya kanga tongtiband liasü. Arjuji yimtsüng khonang aser iba nung ya teti yongsen mapa mesüra süng agi teka mapa yangluba tetoktepba liasü. Arjuji lanurtem sobaliba aser asen kin otsü angazükdak liasü.

Arju akabaji lenmang aisü nung tajangzük liasü. Kodang tebur ka süngpui yidir, iba mapang nungjagi pa Arju nungji mejangtsü aser kodang kibong kümdir Arjuji toktsütsü. Ano iba den külemi yimtsüng nung teburji nok, nü aser jong, pa kümzüktsü bener tokolak bushia bener aruba tetoktepba liasü. Arju nungji tetsütebou ken, tar nunger otsü aser sobaliba inyakyim angazüka aru. Arjuji tsükchir den raratsü mesüra yimjung yanglutsü telemtetba agiba tesem liasü. Tetsürtembo iba Arju jagi arutsü memelar.

Kin karbo tetsürtemji Arju nung mejanga aru, saka asen kin nungbo tetsürtemji tsüki nungang mejanga aru. Taintemi Naga nunger sobaliba, sobusolemtsü aser libaliru, tsürabur nungi angazükyonga aruba yimya nung ken, tsüngsangba, tar nunger otsü jembiyonga aruba inyakyim, süng mapa aser sü atakba sayua liasü. Anüngdangbo tetsürtemji pei kidang mapa inyaka aru saka aonungbo tsüki nung mejang.

Kin kar asoshibo süngkong ya Arju nungertem asoshi kanga tongtibang liasü. Iba ya süng tulu ka aser aji süngbok küma chiteter. Iba süngkong tejaklenji sü tokolak mesüra nisung kolak chiteter enoker. Iba süngkong atemba ya teburtem anatsülen tarensena noktaker süng agi atemer, aser iba olaji tesem talang ka nungia angashir. Süngkong atembaji, lokti adenshitsü asoshi, takok angudang, yimer asüdang, lendong mapang, ano tensa balala nung ibaji Arju nungeri inyaka aru. Tanü tesasatsü kaji, Arju makaba agi akhi angazükba tongtibang inyakyimtem mangazükteter.

Ojang ratet

1. Arju – Koba nung süngpu ayir teburtem, pa kibong maküm tashi mejangdak ki.
2. Tar nunger otsü – Akhidang tetsütebou otsü.
3. Süngpu – Yimtsüng inyakyim nung mezüng tebur ka yimden nung tenüng züngokertem.
4. Wazüka – Kümzüka.
5. Yongsen mapa – Yong amshia teka agi inyaktetba mapa.

Teinyaktsü

A. Tasüngdangbatem langzüang.

1. Arju ya kechi?
2. Arju nungji Naga nunger sobaliba aser sobusolemtsü kechisa angazüker?
3. Süngkong ya kechi nükjidong nung Arju nungeri amshi?
4. Naga nunger teburtem Arju nungji kobika tashi ayiper?

B. Ojang tasen amshia nai kechi angazük tazüng alidakji süngdakjang.

Arju	Tar nunger	Tsüki	Süngpu	Yongsen
------	------------	-------	--------	---------

1. Aiürtemji_____ nung mejanger.
2. Arju nungji _____ ayir teburtem mejanger.
3. Arju nungji _____ mapa tetoktepba liasü.
4. _____ akabaji lenmang aisü nung tajangzük liasü.
5. Arju / tsüki nungji _____ otsü angazüka aru.

C. Ner kin indang Arju ka yangluang aser sentsü tepang.

D. Tanü asüng asen Naga lanurtemi Arju yimya ya benshi nunga kechi tajangzük süla ta pongtem ka nung züluang.

E. Item ojangtem amshia orentem yangluang.

Sobaliba, Wazüka, Süngpu, Tetsütebou, Khonang

F. Ner class nung telok balala tentetang aser tain kar dang alemli Arjuji koma amshia aru asüngdangang. Na aliba tesem anasa Arju lira semdangang. Telok nung lenir ka shimang aser nenoki kechisa angazük mesüra angu itemji class nung lemsatepbang.

LESSON 11

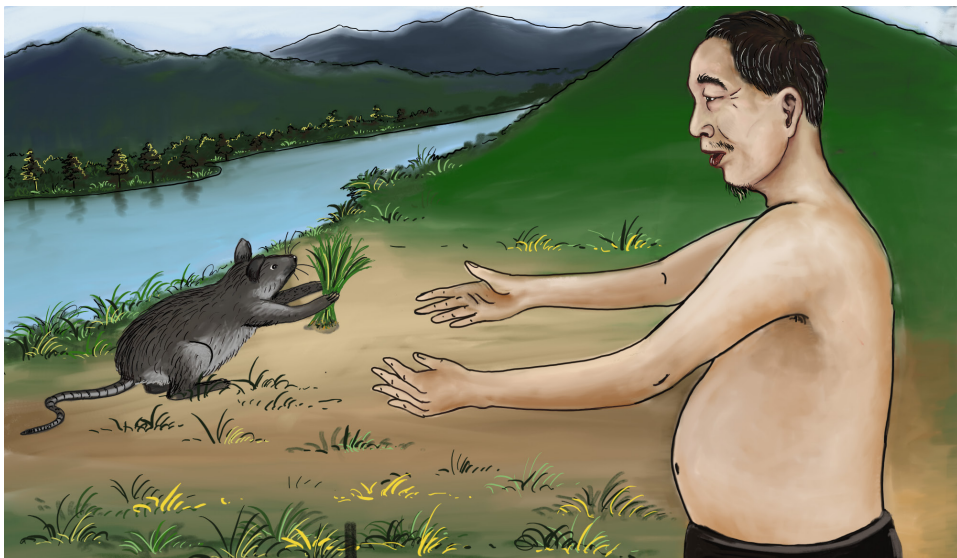
Koya Aser Meimchir Na Otsü

Tangazüksü Nükjidong:

1. Lessonji junga angateta züngtetsü
2. Ojang tasen angazüksü aser itemji ne sasa oren nung amshitetsü
3. Jembiba aser züluba nung tetuyuba shitak angateta anidaktetsü
4. Tar nunger otsü angazüksü jangratsü
5. Pei shisa amshia tesayur aser külem pur den otsü atongtetsü.
6. Otsü nung ajemdaker tasüngdangbatem langzütetsü.

Khen mapang ka nung meimchir aser shiruru na külemi Merasha yim nung liasü. Yamaji lia arudang parnok yang nungjagi Molutzü atena aruba mapang meimchiri tsük metsü abentsü amaatok. Tanaben tabeni aotsü shingaia memulung nung koya dang asüngdang. Koyai ashi, “tsük metsüjangji bener arutsüra nai ni atema kechi inyaksü ta asüngdang?”. Nai dang bener arutsüra asenok ajak külemi lemsaa achitsü ta langzü. Ajisür, koyai tsük metsüji tabeni ao.

Kodang koyai tsük metsüji bener arua agütsü, meimchir kanga pelaa liasü. Aji ngur koyai ano talila maongka ka aginü. Koyai asüngdang, “nai ni atema ano kechi inyaktetsü?”. Meimchiri langzü, “na kodang südir idangji ne tasümangji mangkotepsü

agi longer nai mapa tajung inyakba yimer ajak dang shia ne mang tushia endoktsü ta ashi". Aji angashir koya kanga pela.

Anungji nangzükba amaji inyaktsü meinyaktsüar tendangtsü atema koyai künep nisungbar kimaji tzü nung metener tasü ama ondaka ataa liasü. Aji ngur nisungbai teni nembang aser atakatema süngdang ka bener arua koyaji khena atur tezülen mereptoktsü lia koyai saaker ashi, "nai nangzükba to yamai no? kechiba nai ni yamai mezüngmeshir?". Tanü ni ne mulungjang aser shisatsü ajak metetogo.

Nisungi nangzükba ama meinyak nung koya kanga jashia ain adok. Koyai tsük metsüjangji ajak samatsür nisungbaji aya agi südaktsütsü bilem, saka paisa aremzük. Ibayongji tsük metsü koba koyai bener arutsü, iba madakji koya kibur ta jembir. Anungji tanü tashi alu nung, jendang aser jangpong tashi nung koyai tama chir külenang nisungi achir ta jembir.

Iba otsü ajang tenangzükba shitak inyaktsüla ta angateter.

Ojang ratet

1. Molutzü	- Tzü rongnung tulutiba, tzüym tulu.
2. Meimchir	- Alijak nung aliba nisung temangna.
3. Mangkoteprü	- Tsüngkoteprü, teburi abenba sü.
4. Jen	- Alu nung anisüngzükdak ki.
5. Tendang	- Atidang, ajidang.

Teinyaktsü

A. Item tasüngdanbatem langzüang

1. Shibai meimchir nem tsük metsüjang bener arutsü?
2. Meimchir aser shiruru na külemi kong liasü?
3. Kechiba koya kanga jashia ain adok?
4. Meimchiri koya dang kechi nangzük?
5. Tsük madak shiba kibur aküm?

B. Agüja aliba ojangtem shimteta tazüang alidakji süngdakjang

alu, maongka, shisatsü, Merasha, koyai

1. Meimchir aser shiruru na külemi _____ yim nung liasü.
2. _____ tsük metsüji bener arua agütsü.
3. Tanü ni ne mulungjang aser _____ ajak metetogo.
4. Tanü tashi _____ aser jangpong tashi nung koyai tama achir.
5. Aji ngur koyai ano talila _____ ka aginü.

C. Shitak asü tai langzüang

1. Koyai tsük metsüji bener aru. _____
2. Meimchir kanga jashia liasü. _____
3. Nangzükba ama meinyak nung koya kanga jashia ain adok. _____
4. Tsük metsü koba koyai bener aru, iba madakji meimchir kibur ta jembir.

5. Koyai nisungbar kimaji tzü nung metener tasü ama ondaka ataa liasü.

D. Tesayuri agüja aliba ojangtem ola adoka azüngdang tanurtemi pai angashiba ojangtem nungji longbanga yujang.

Metener, koya, mezüngmeshi, tsük, atakatem, meimchir, nangzükba, yimer, pelaa, amaatok, akhümtsübu, maongka, tezülen.

E. Lokti nung jembitepbang

Telok balala küma lemsaang aser parnoki lesson nungi kechi angazük aji class nung lemsatepdakjang.

F. Noksaji reprangang aser iba nungjagi nai kechi angateter oren ana mesüra asem nung züluang.

a.

b.

STATE COUNCIL OF EDUCATIONAL RESEARCH & TRAINING (SCERT)

STATE CENTRE OF NAGALAND LANGUAGES (SCNL), DSE

Iodine deficiency disorder is the single most common cause of preventable mental retardation and brain damage.

"Consume only Iodized Salt"